

11. Самбор М.А. Інші та подібні дії як елемент складу адміністративного правопорушення та його вплив на кваліфікацію діяння як адміністративного проступку / М. Самбор, А. Самбор // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – № 3. – 2014. – С. 143–160.
12. Вирок Великопетиського районного суду Херсонської області від 11.06.2013 р. по справі № 649/483/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32139729>.
13. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля : Постанова Пленуму ВСУ від 10.12.2004 р. № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>.
14. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 26.06.2015 р. справа № 182/1309/14-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46204736>.
15. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів : Постанова КМУ від 21.11.2011р. № 1209 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-п>.
16. Салманова О.Ю. Особливості складів адміністративних правопорушень у сфері правил рибальства та охорони рибних запасів / О.Ю. Салманова // Митна справа. – 2014. – № 1 (91). – Ч. 2. – Книга 2. – С. 290–297.

УДК 342.951

СУБ'ЄКТИ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК АДМІНІСТРАТИВНІ ПОЗИВАЧІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

SUBJECTS OF AUTHORITY AS ADMINISTRATIVE PLAINTIFFS IN THE ADMINISTRATIVE PROCESS OF UKRAINE

Петришина М.Д.,
здобувач кафедри адміністративного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено розгляду теоретичних і практичних питань щодо визначення суб'єктів владних повноважень як адміністративних позивачів в адміністративному процесі України. Розглянуто систему й повноваження суб'єктів владних повноважень як адміністративних позивачів. Проаналізовано комплекс наукової літератури щодо повноважень суб'єктів владних повноважень як адміністративних позивачів. Досліджено концептуальні підходи до визначення суб'єктів владних повноважень як адміністративних позивачів в адміністративному процесі. Сформульовано пропозиції щодо оптимізації системи та оновлення статусу суб'єктів владних повноважень як адміністративних позивачів у національному адміністративному процесі.

Ключові слова: суб'єкт владних повноважень, адміністративний позивач, адміністративний процес.

Статья посвящена рассмотрению теоретических и практических вопросов по определению субъектов властных полномочий как административных истцов в административном процессе Украины. Рассмотрены система и полномочия субъектов властных полномочий как административных истцов. Проанализирован комплекс научной литературы относительно полномочий субъектов властных полномочий как административных истцов. Исследованы концептуальные подходы к определению субъектов властных полномочий как административных истцов в административном процессе. Сформулированы предложения по оптимизации системы и обновлению статуса субъектов властных полномочий как административных истцов в национальном административном процессе.

Ключевые слова: субъект властных полномочий, административный истец, административный процесс.

The article is devoted to the consideration of theoretical and practical questions regarding the definition of the subjects of power authorities as administrative plaintiffs in the administrative process of Ukraine. The system and powers of the subjects of power authorities as administrative plaintiffs are considered. The complex of scientific literature concerning the powers of power authorities as administrative plaintiffs has been analyzed. The conceptual approaches to the definition of the subjects of power authorities as administrative plaintiffs in the administrative process are investigated. The proposals on optimization of the system and updating of the status of subjects of power authorities as administrative plaintiffs in the national administrative process are formulated.

Of crucial importance for the correct disclosure of the legal nature of the legal status of the subjects of imperious plenary powers in the administrative process is the unambiguous definition of the content of the concept of "subjects of imperious plenary powers". Since the notion of "subjects of imperious plenary powers" has not received the proper and exhaustive justification by administrative-legal science or national legislation, the corresponding disclosure requires the essence of this concept and the characteristic features of such entities. The argumentation of the content of the concept of "subjects of imperious plenary powers" will avoid confusion in determining a specific plaintiff or defendant.

Uniform for the administrative activity of executive bodies is the joint publication of acts of state administration by the subjects of power.

Subjects of imperious plenary powers in the administrative process are allocated with a certain amount of administrative procedural legal capacity and administrative and procedural capacity, which collectively allows these subjects to acquire and realize the status of the parties, third parties, persons who by law have been granted the right to protect in court the rights, freedoms and interests of other persons. It is essential to open up and substantiate the criteria that would unambiguously determine which of the subjects of the power of attorney-participants in the public-legal dispute should acquire the corresponding procedural status in connection with the violation of the administrative case.

Therefore, in order to finally solve practical problems in determining and formulating the content of the legal status of the authorities in the administrative process, in the long term, scientific searches should be directed precisely at substantiation of the essence of the concept of "subjects of imperious plenary powers" and the peculiarities of the acquisition of such entities by the status the carrier of these powers.

Key words: subjects of imperious plenary powers, administrative plaintiff, administrative process.

Конституційна гарантія судового захисту законних прав і свобод людини й громадянина (ст. ст. 8, 55 Конституції України) отримала подальший розвиток у нормах Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Зокрема, у ст. 2 КАС України закріплено, що завданням адміністративного судочинства є захист

прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень.

З викладеного постає, що національним процесуальним законодавством не лише врегульована безпосередня реалізація конституційного права фізичних і юридичних осіб на судовий захист, а й визначений суб'єкт правовідносин, який поряд із фізичними та юридичними особами є одним з основних учасників адміністративного процесу. Тобто в порядку адміністративного судочинства передбачена можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень (наприклад, ч. 2, 3 ст. 2 КАС України).

Однак оскільки поняття «суб'єкт владних повноважень», уперше закріплене в КАС України, не отримало належного й вичерпного обґрунтування адміністративно-правовою наукою чи національним законодавством, то відповідного розкриття потребують сутність цього поняття та характерні ознаки таких суб'єктів. На нашу думку, аргументація змісту поняття «суб'єкт владних повноважень» дасть змогу уникнути плутанини під час визначення конкретного позивача чи відповідача. У зв'язку із запровадженням судового розгляду та вирішенням публічно-правових спорів необхідне визначення вичерпного обсягу прав та обов'язків, якими наділяються суб'єкти владних повноважень, а також розкриття особливостей реалізації цими суб'єктами процесуальних прав та обов'язків.

Певна річ, що для вітчизняної правничої науки проблема суб'єктів владних повноважень не є новою. Особливостям правового статусу цих суб'єктів, їх функціонуванню присвячено чимало наукових праць, зокрема, таких науковців, як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, А.Т. Комзюк, В.Ф. Погорілко, В.С. Стефанюк, М.М. Тищенко.

Проте ці та інші численні дослідження юридичної природи суб'єктів владних повноважень, як правило, або здійснювались у межах конституційного чи адміністративного права, що, природно, зумовило розкриття особливостей суб'єктів владних повноважень виключно з позицій матеріального права, або ж питання процесуального статусу суб'єктів владних повноважень розв'язувались науковцями лише в контексті іншої, більш широкої проблеми.

Попри значну кількість проведених наукових досліджень особливостей суб'єктів владних повноважень та з огляду на низку новацій, запроваджених КАС України, у контексті процесуально-правової науки належного опрацювання потребує проблема правового статусу цих суб'єктів. Відтак маємо на меті, по-перше, з'ясувати особливості правового регулювання статусу суб'єктів владних повноважень в адміністративному процесі, а по-друге, визначити притаманні такому статусу характерні риси.

Принципово важливим для правильного розкриття юридичної природи правового статусу суб'єктів владних повноважень в адміністративному процесі є однозначне визначення змісту поняття «суб'єкт владних повноважень».

Узагальнення цього поняття, закріпленого в п. 7 ч. 1 ст. 3 КАС України, дає змогу зробити висновок, що таким суб'єктом варто вважати:

1) орган законодавчої влади – Верховну Раду України (ст. 75 Конституції України);

2) органи виконавчої влади – Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади (ст. ст. 113, 118 Конституції України, закони України «Про Кабінет Міністрів України», «Про місцеві державні адміністрації»);

3) органи судової влади – Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції (ст. 124 Конституції України, закони України «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій і статус суддів»);

4) прокуратуру України (ст. 121 Конституції України, Закон України «Про прокуратуру»);

5) органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські, районні, обласні ради (ст. 140 Конституції

України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

6) посадову чи службову особу зазначених вище органів;

7) інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій, наприклад, будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення, громадські формування з охорони громадського порядку й державного кордону (ст. 140 Конституції України, закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»).

Наведений перелік суб'єктів владних повноважень та нормативно-правових актів, що врегульовують їх діяльність, дає змогу зробити певні попередні висновки.

По-перше, такий перелік є досить значним, що лише ускладнює визначення конкретного суб'єкта як однієї зі сторін адміністративного процесу. Доступність правосуддя, зокрема й в адміністративних справах, має забезпечуватись простою та зрозумілою процесуальною законодавства, однак досить неоднозначний і широкий зміст поняття «суб'єкт владних повноважень», на нашу думку, перешкоджає здійсненню принципу доступності правосуддя, робить ускладненою чи навіть неможливою реалізацію пересічними громадянами судового захисту власних законних прав, свобод та інтересів.

Відтак можна запропонувати власне розуміння поняття «суб'єкт владних повноважень»: уповноважений державою суб'єкт (орган, підприємство, установа, організація, посадова чи службова особа), який на основі та згідно із чинним законодавством здійснює управлінський чи регулятивний вплив як на суспільство загалом, так і на його окремі елементи (групи, інститути тощо).

По-друге, первісно правовий статус деяких суб'єктів владних повноважень в адміністративному процесі закріплений у Конституції України та в законах і підзаконних актах України.

Отже, цей статус урегульований нормами матеріального й процесуального права. Наприклад, згідно зі ст. 40 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України може бути позивачем та відповідачем у судах загальної юрисдикції, інтереси якого в судах загальної юрисдикції представляє Міністерство юстиції України, якщо інше не передбачено законами або актами Кабінету Міністрів України [3, с. 15].

Однак якщо адміністративно-процесуальний статус деяких суб'єктів владних повноважень (Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади, посадових чи службових осіб зазначених вище органів) певним чином регламентується одночасно і матеріальними, і процесуальними нормативно-правовими актами, то статус інших суб'єктів (Верховної Ради України, Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції, посадових чи службових осіб цих та інших органів) безпосередньо визначений лише в КАС України.

Узагальнюючи положення КАС України (глави 5 розділу II), які закріплюють статус учасників адміністративного процесу, можемо зробити висновок, що серед цих учасників суб'єкти владних повноважень утворюють дві групи осіб, які беруть участь у справі:

1) з метою захисту власних прав, свобод та інтересів (сторони – позивач і відповідач, треті особи) (ст. 47 КАС України);

2) з метою захисту прав, свобод та інтересів інших осіб (представники сторін і третіх осіб, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи й інтереси інших осіб у суді) (ст. ст. 56, 60 КАС України).

Отже, суб'єкти владних повноважень в адміністративному процесі наділені певним обсягом адміністративно-процесуальної правосудатності й адміністративно-процесуальної дієздатності, які в сукупності дають змогу цим

суб'єктам набувати та реалізовувати статус сторін, третіх осіб, осіб, яким законом надано право захищати в суді права, свободи та інтереси інших осіб.

Однак, виходячи зі змісту КАС України та деяких законодавчих актів, інколи неможливо достеменно визначити, хто саме із суб'єктів, наділених владними повноваженнями, має виступати стороною чи третьою особою в адміністративному процесі. Також, хоча КАС України й не передбачає процесуальний інститут співучасті (до речі, досить поширений у цивільному та господарському процесі), у судовій практиці нерідко виникає об'єктивна потреба залучення до участі в адміністративній справі декількох позивачів чи відповідачів [5, с. 10].

Зокрема, згідно зі ст. 11 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» громадські формування з охорони громадського порядку та державного кордону проводять свою діяльність під контролем органів внутрішніх справ, підрозділів Державної прикордонної служби України такими шляхами:

- спільного з працівниками органів внутрішніх справ, прикордонниками патрулювання та виставлення постів на вулицях, майданах, залізничних вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, у місцях компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, а також у місцях можливої появи порушників кордону в межах району, що контролюється Державною прикордонною службою України, прикордонної смуги; участі в забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевого самоврядування;

- проведення разом із прикордонниками огляду на маршрутах можливого руху порушників державного кордону, місць їх укриття, транспортних засобів, суміжної з державним кордоном місцевості з метою встановлення причин та умов перебування невідомих осіб;

- участі в заходах правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень.

Проте в разі перевищення членами громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону наданих законом владних повноважень виникає питання: чиї саме дії мають оскаржуватися в адміністративному суді – члена цього формування чи органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби України, які мали забезпечити відповідне використання владних повноважень?

Зміст п. 7 ч. 1 ст. 3 КАС України свідчить про те, що в цій нормі права закріплені керівні та підпорядковані їм категорії суб'єктів владних повноважень – орган державної влади чи орган місцевого самоврядування та їхня посадова чи службова особа. Наприклад, ст. 213 Кодексу України про адміністративні правопорушення до повноважень адміністративних комісій при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад, виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад відносить можливість розглядати справи про адміністративні правопорушення.

Виникає питання: хто саме має відповідати в адміністративному суді за заявленим позовом – посадова особа органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, яка склала протокол про адміністративне правопорушення, або ж безпосередньо ці органи?

Відтак нагальним є розкриття й обґрунтування критеріїв, які однозначно дали б змогу визначити, хто саме із суб'єктів владних повноважень – учасників публічно-правового спору має набувати відповідний процесуальний статус у зв'язку з порушенням адміністративної справи.

Непоодинокими для управлінської діяльності органів виконавчої влади є спільне видання ними актів державного управління. Прикладом такого акта може бути Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів

України від 28 червня 1993 р., яким затверджено Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій. Проте з огляду на зміст ст. ст. 47, 50, 51 КАС України визначення відповідача (наприклад, виходячи з обставин зазначеної ситуації) видається нам дещо ускладненим, оскільки обов'язок відповідати безумовно має бути покладений на всіх вказаних суб'єктів (Міністерство юстиції України, Міністерство фінансів України), що, проте, не зовсім «вписується» в зазначені норми процесуального законодавства, які не передбачають інститут співучасті в адміністративному процесі [2, с. 259].

З огляду на вказані проблеми правильності визначення сторін та функціонування співучасті в адміністративному процесі варто запропонувати деякі способи їх розв'язання.

По-перше, у нормативно-правових актах, які врегулюють питання організації й діяльності органів державної влади, інших суб'єктів владних повноважень, необхідно прямо передбачити їх можливість набувати статус учасника адміністративного процесу – сторони, третьої особи, представника сторони та третіх осіб, суб'єкта, якому в суді законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. З огляду на те, що можливість участі в адміністративному процесі деяких органів державної влади (Верховної Ради України, Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції) передбачена лише КАС України, вважаємо за доцільне у відповідних законодавчих актах передбачити форми й особливості участі цих суб'єктів в адміністративній справі. Адже, зокрема, сам Закон України «Про Конституційний Суд України» є тим першисним правовим актом, який «попереджає» учасників правовідносин про можливість участі Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції в адміністративному процесі, можливість оскарження їхніх рішень, дій чи бездіяльності [1, с. 129].

Також з огляду на ту обставину, що можливість центральних органів виконавчої влади бути учасником адміністративного процесу безпосередньо визначена лише у відповідних підзаконних нормативно-правових актах (положеннях), тоді як у п. 12 ст. 92 Конституції України чітко зазначено, що виключно законами України визначаються організація та діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, то нагального прийняття потребує закон України, який би визначав систему та правовий статус центральних органів виконавчої влади.

По-друге, у відповідних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, якими визначено компетенцію органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, варто окремо закріпити обставини, за яких в адміністративному процесі посадова чи службова особа органу державної влади, органу місцевого самоврядування є учасником адміністративного процесу, та окремо закріпити обставини, за яких в адміністративному процесі органи державної влади чи органи місцевого самоврядування діють як учасники цього процесу.

Крім того, для правильного визначення того, хто саме із суб'єктів владних повноважень має вступати в адміністративний процес (орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства), необхідно враховувати такі три обставини:

- 1) вид публічно-правових відносин, у яких перебуває суб'єкт владних повноважень. Так, якщо суб'єкт владних повноважень перебуває у відносинах службової чи іншої підпорядкованості, то учасником адміністративного процесу варто вважати конкретну посадову чи службову особу. У тому разі, коли суб'єкт реалізує свої владні повноваження в правовідносинах службової та іншої непідпорядкованості, суб'єктом владних повноважень – учасником адміністративного процесу є, відповідно, орган

державної влади чи орган місцевого самоврядування. Наприклад, суб'єктом владних повноважень – відповідачем в адміністративній справі щодо звільнення з публічної служби варто вважати саме посадову особу, яка підписала наказ (прийняла рішення) про звільнення, а не орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, у яких звільнений проходив цю службу. Натомість відповідачем у справі про прийняття громадянина на службу має виступати саме орган державної влади чи орган місцевого самоврядування;

2) суб'єкта владних повноважень в адміністративному процесі, яким необхідно визнати саме того суб'єкта, який у конкретних публічно-правових відносинах є самостійним ініціатором рішень, дій чи бездіяльності та безпосереднім виконавцем адміністративно-правових повноважень, що дають змогу цьому суб'єкту без будь-яких обмежень виявляти передбачену законом владну волю [4, с. 7]. Інакше кажучи, для визнання конкретного суб'єкта владних повноважень повноцінним учасником адміністративної справи такий суб'єкт, згідно з нормами чинного законодавства, має бути наділений обсягом адміністративної як матеріальної, так і процесуальної правосуб'єктності.

Під час визначення сторони адміністративного процесу обов'язково необхідно враховувати те, ким ухвалено рішення, вчинено дію чи допущено бездіяльність. За дії, бездіяльність чи рішення, які стали наслідком функціонування колегіального органу, відповідальність несе орган державної влади або орган місцевого самоврядування; якщо ж дії, бездіяльність чи рішення є результатом здійснення посадовою чи службовою особою наданих їй законом повноважень, то саме вона має бути учасником адміністративного процесу. Отже, під час визначення учасника адміністративного процесу необхідно виходити з того, хто саме є ініціатором, «джерелом» вчинення дій, бездіяльності чи рішення. Важливо підкреслити, що таким ініціатором може бути не будь-яка посадова чи службова особа, а лише та, яка уповноважена на владне волевиявлення. Тобто учасником адміністративного процесу як суб'єкт владних повноважень виступатиме той, хто має передбачене законом право вступати в публічні правовідносини від свого імені, виконуючи владні повноваження;

3) наявність чи відсутність факту порушення або невиконання посадовою особою органу державної влади, органу місцевого самоврядування нормативних приписів щодо порядку та змісту здійснення тих чи інших владних дій, їх процесуального оформлення. Так, якщо виконання владних повноважень (складення протоколу про адміністративне правопорушення) посадовою чи службовою особою поєднується з грубим порушенням нею норм

права (наприклад, особі правопорушника не роз'яснено її права), відповідачем у такій справі виступатиме саме ця посадова, службова особа.

По-третє, нагальним є доповнення КАС України нормою, яка повинна закріплювати такі положення:

а) інститут співучасті для однакових за статусом суб'єктів владних повноважень;

б) повноваження та особливості участі співучасників в адміністративному процесі (порядок подання адміністративного позову співучасниками, розпорядження процесуальними повноваженнями, ведення справи в адміністративному суді тощо).

Розглянуті нами питання правового регулювання статусу суб'єктів владних повноважень в адміністративному процесі, проблеми визначення такого статусу свідчать про деякі беззаперечні, на наше переконання, факти, а саме:

– передумовою формування й розвитку нової галузі національного процесуального права – (судового) адміністративного процесу – є адміністративне право. Завдяки цій галузі права певним чином обґрунтовано, зокрема, зміст такого учасника адміністративної справи, як суб'єкт владних повноважень;

– недостатньо обґрунтовані наукою адміністративного права деякі категорії його понятійного апарату законодавством використовуються також у процесуальному законодавстві (КАС України), що, проте, жодним чином не сприяє подальшому розвитку науки адміністративно-процесуального права;

– зміст правового статусу суб'єкта владних повноважень в адміністративному процесі відповідає традиційній структурі правового статусу будь-якого суб'єкта правовідносин. Однак статус суб'єкта владних повноважень у зв'язку з його вступом в адміністративний процес набуває різних форм: статус сторін, статус третіх осіб, статус органів, уповноважених у суді захищати права, свободи та інтереси інших осіб;

– задля вичерпного врегулювання правового статусу суб'єктів владних повноважень в адміністративному процесі доречним є одночасне вдосконалення як законодавства, що визначає адміністративно-правовий (досудовий) статус цих суб'єктів, так і процесуального законодавства, яким закріплено процесуальний статус цих суб'єктів.

Отже, з метою остаточного розв'язання практичних проблем визначення й формування змісту правового статусу суб'єктів владних повноважень в адміністративному процесі наукові пошуки в перспективі мають бути спрямовані саме на обґрунтування сутності поняття «суб'єкт владних повноважень» та особливостей набуття такими суб'єктами статусу носія цих повноважень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар / [С.В. Ківалов, О.І. Харитоновна, О.М. Пасенюк, М.Р. Аракелян та ін.]; за ред. С.В. Ківалова, О.І. Харитоновної. – Х., 2005. – 452 с.
2. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К., 2002. – 234 с.
3. Коваль О.Ю. Поняття суб'єкта владних повноважень та його компетенція / О.Ю. Коваль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://elibrary.ru/item.asp?id=28305843>.
4. Бевзенко В.М. Суб'єкти владних повноважень у адміністративному процесі України / В.М. Бевзенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2013/12/4ddc84_dc7a638f56524ed59cdfcada92a71b7d.pdf.
5. Вільгушинський М.Й. До питання про сутність та зміст категорії «суб'єкт владних повноважень» / М.Й. Вільгушинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://veche.kiev.ua/journal/3717/>.